

KEÇMİŞİMƏ GÜLMƏYİMƏ

NƏ YAZIQ

ARAZ GÜNDÜZ

Dərs otağına girib sinif jurnalını açdım, öyrəncilərin adını oxumağa başladım...

Şeti Bayram oğlunun adını oxuyanda duruxdum, “bu nə bayağı addır”, deyə bir anlıq düşündüm, sonra isə ayaq üstə dayanıb, mənim “otur” deməyimi gözləyən yeniyetməyə baxdım. Yoxsul geyinmiş, durumdan sıxıldığı duyulan oğlan uşağı idi. “Otur”–dedim, adların ardını oxumayıb, jurnalı qapadım. Qanım qaraldığı üçün, öyrəncəm üzrə otaqda var-gəl eləyib, düşüncələrə dalmışdım: ”Bu nə düşük addır belə, qoyublar uşağa, bizim içimizdə bu anlamazlıqlar haçağacan sürəcək? Bu yazıq uşağın nə suçu var, indi gərək ömrü boyu adından utana-utana yaşasın!” Birdən, bizdən iki ağaqlıq(15 km) yolu olan Şötüylü kəndini andım, o andaca uşaqlar qımışmağımı duymasınlar deyə özümü yığışdırdım. Öz-özümə düşündüm: Sənin Şötüylüdə nə itiyin azıb, dön bir qonşun İsparın gününə bax... Yazığın adı başına qaxınc olub, az-maz rusca bilənlər ona “ispor” yəni “sözlüləşdirməsi” deyirlər, bir az oxumuşlar “spor”, yəni göbələk toxumu, başqalarından da(üzünə yox, arxasınca) “sıpa” deyən kim, “sperma” deyən kim...

Bax beləcə, mənim aradabir sözlərə vas-vasılıqla yanaşib, qanıma qaraltmağım da olur; neynim, bu da Tanrı verən qılıqdı, özümdən asılı deyil ha. İlk gəncliyimdə eşidib, uzun ilər boyunca anlaya bilmədiyim bir söz də vardı: ”sinə daşı”... Hamınızın özündən, doğmalarından iraq, ölü basdırma törənində eşitmişdim bu sözü. Ölən adamı gor evinə

quyulayıb üstünü torpaqlayır, qəbirin torpaqla dolmasına az qalmış: hə indi də sinə daşını qoyun deyə səslənib, qəbrin baş ucuna ya böyük bir daşı, daş tapılmayanda böyük bir taxta parçasını qoyaraq yerini bərkidər, sonra gor evini torpaqla doldurub, üstünü təpələyərdilər. Yan-yörədəkilərin kimi ürəkdən, kimi də elgözünə qüssələnməkdə, mənimsə günümə baxın, durub başımı sındırmaqda: görəsən, ölənün başı üstədən qoyulan bu daşa niyə “sinə daşı” deyirlər?! Soruşmağa utanırdım, özüm də ha baş çatladırıdım, bir yana çıxara bilmirdim...

Günlər ötüb ay oldu, aylar dolanıb il oldu, gün o gün oldu da iyərənc sovet quruluşu dağıldı, keçmişimizin ənginlərinə yönələn baxışlarımızın yolunu kəsən dəmir örtüklər aradan götürüldü, türk varlığını duymağa qoyulmuş yasaqlar aradan getdi, Türkün keçmişini açıqlayan kitablar üzə çıxdı. Nə başınızı ağrıdım, indi oxuyub nə görsəm yaxşıdır: az qala iki min il bundan qabaq Şeti xaqan varmış, İşbara xaqan(İspar adı ondan qalıb) varmış, bunlar böyük Türk xaqanları imişlər! Sən demə indi ələ salıb güldüyümüz bu adların o çağlardakı yiyələrinin önündə yağları tir-tir əsərmiş, baş əyib buyuruq gözləyərmişlər...

Qaldı bu “sinə daşı” tapmacası, sən demə bu söz, əski türklərdə “sin daşı”*, yəni “qəbir üstü daş” anlamında işlənməmiş: Şeti xaqanın “sin daşı”, İşbara Şunişi xaqanın “sin daşı” habelə bunun kimi. Sinmək–yerə çökmək, dərinə enmək demək imiş, sən demə...

Nə yazıq, mən indi öyrəncim olmuş Şetin haralarda olduğunu bilmirəm, onu tapsam deyərdim, oğlum, yetər adından utandığın, sənün adın ünlü Türk dədələrindən qalıb, adınla öyün, onların başını ucaltmağa çalış. İşdir birdən, Şetini görüb-eləsəniz, nə olar, mənim bu sözlərimi ona yetirin də...

Adı anılası, qonşumuz İspar isə çoxdan ölüb, oğlanları sağ olsunlar, gor evinin üstünə adına yaraşan bir sin daşı yondurub qoyublar...

***“Sin daşı” ilə bağlı dediklərimizin düzgünlüyünü yoxlamaq üçün, aşağıdakı qaynağa baxa bilərsiniz: L.N. Qumilyov “Drevniye Tyurki”(rus dilində) səh.419.**

3-4 avqust 2010-cu il.